

امارت اسلامی افغانستان

وزارت ارشاد، حج و اوقاف

ریاست ارشاد و انسجام مساجد

موضوع خطابت روز جمعه

و تقریر و بیان تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات

به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱/جمادی الثانی/۱۴۴۵ هـ، ق موافق ۲۴/قوس/۱۴۰۲ هـ، ش

ضرورت حفاظت از محیط زیست در اسلام و تاکیدات در مورد آن

الحمد لله رب العالمين أنعم علينا بنعمة الأمن في الأوطان والصحة في الأبدان، ورزقنا جل وعلا من غير حول لنا ولا قوة، بل بفضلته وكرمه وهو الكريم المنان، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله،، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه والتابعين له بإحسان، وسلم تسليماً كثيراً.

قال الله سبحانه وتعالى: {وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا * أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا * وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا * مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنعَامِكُمْ} النازعات: ۳۰ - ۳۳.

وقال عزوجل: {وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا} الاعراف: ۵۶

محل زندگی آنجاییکه عناصر زنده و غیر زنده داشته باشد، آنرا محیط و محل زیست گفته میشود.

به عبارت دیگر محیط زیست هر آنچیزی که در اطراف انسان موجود است و به صحت تأثیر دارد که عبارت از: قریه، بازار، سرک، دریاها، نهرها، کوه ها، دشت ها را شامل میشود بلکه هر آنچیزی را شامل میشود که انسا به آن ضرورت دارد مثل خوردن، نوشیدن، لباس و دیگر عوامل کیمای و جوی.

همچنان چیزی که ما را احاطه کرده است و چیزی که ما بر آن تأثیر گذاریم یا ما از آن متأثر میشویم محیط ما را تشکیل میدهد مانند: موجودات زنده، موجودات مایکروسکوپی و موجودات غیر زنده مانند: کوه ها، دریاها، جنگلات و غیره...

محیط زیست عناصر بیشتر دارد مانند: خاک، هوا، آب، حیوانات، درخت، بته ها و گیاهان که مهم ترین آن سه چیز است: آب، هوا و خاک.

طوری که ما به بقای زندگی به خوراک ضرورت داریم همچنان به آب، هوا و خاک هم ضرورت داریم از همین جهت دین مقدس اسلام حفاظت محیط زیست را حتمی و ضروری شمرده است تا اینکه انسانها، حیوانات، و دیگر زنده جانها بخطر مرگ مواجه نشوند.

زندگی انسان ها، حیوانات، پرندگان، فصلها، سر سبزی گیاهان، به محیط سالم وابسته شده است و ملوث کردن محیط زیست زندگی انسانها و سائر زنده جان ها را به مرگ تهدید میکند.

حفاظت محیط زیست زنده جانها در اسلام یک امر وجودی است، زیرا که زندگی وابسته به محیط سالم و پاک میباشد، طوریکه فقهای دین میگویند: ما لا یتیم الواجب الا به فهو واجب). هر آنچه‌یکه واجب بدون آن پوره نمی شود آن شی واجب است.

عناصر مهم محیط زیست سه چیز است که حفاظت آن مهم و لازمی بوده که قرار ذیل است:

۱- خاک :

خاک که از جمله اجزای ترکیبی زمین و عنصر مهم محیط زیست است، در اسلام تنها خاک از برای انسان ضروری نیست بلکه دین مقدس اسلام تمام زمین را از برای زندگی ضروری شمرده است، حفاظت و سلامتی تمام زمین را مهم شمرده است.

الله تعالی زمین و خاک را از برای فائده انسان پیدا کرده است که نعمت بزرگ الله تعالی است و شکر گذاری آن در این است که زمین و خاک فاسد نشود و انسان را از این منع کرده است که زمین و خاک را فاسد کند. الله جل جلاله میفرماید: {وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا * أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا * وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا * مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنعَامِكُمْ} النازعات: ۳۰ - ۳۳.

ترجمه: و زمین را بعد از آفریدن آسمان گسترانید، و از زمین آب آن و چراگاههای آن را بیرون کرد، و کوه ها را استوار ساخت، این همه را برای استفاده شما و مواشی تان سر و سامان بخشید.

الله تعالی میفرماید: {وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا} الاعراف: ۵۶

ترجمه: فساد نکنید در زمین بعد از اصلاح آن.

الله تعالی زمین را خلق نموده و در آن آب را بوجود آورده و در زمین هوا را ایجاد کرده است این عناصر سه گانه از برای زندگی انسانها، حیوانات و سائر زنده جانها مفید و ضروری است.

زمین و فضا ملکیت های عمومی اند و هر موجود زنده حق دارد که از نعمت هاییکه در زمین نهفته است فائده بگیرد، پس بر انسان لازم است که به ملکیت های عامه ضرر نرساند.

اینکه زمین و خاک از برای زندگی انسان مهم است زیرا که در خاک انسان کشت و زراعت میکنند، و درختان را در آن غرس میکند از همین طریق غله و حبوبات را بدست می آورد، باغها و میوه جات مختلف را بدست می آورد، از این جهت اسلام آبادی زمین و خاک را لازم میداند و حفاظت زمین را حتمی می شمارد و هر نوع زیان رساندن به خاک و فاسد کردن آن را حرام می شمارد.

آلوده و ملوث کردن زمین مثل: استعمال کردن بم های کیمیاوی و زهروری که زمین را از زندگی کردن و کشت و زراعت بیرون میکند.

همچنان آب را رها کردن به زمین بدون ضرورت به اندازه که زمین صلاحیت زراعت کردن را نداشته باشد، یا آب را از زمین قطع و گرداندن به اندازه ای که زمین خشک شود و از زراعت کردن بیرون شود. همچنان در زمین گندگی و مرداری را انداختن که از استعمال مردم بیرون شود.

این همه کارهائی اند که شریعت اسلام از آن به فساد تعبیر کرده است، برعکس اسلام به آبادی زمین و خاک تأکید کرده است و فاسد کردن خاک و زمین را به هر شکلی که باشد رد نموده و حرام شمرده است.

الله تعالی میفرماید: {هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا} هود: ۶۱

ترجمه: او است که شما را در زمین آفرید و آبادی زمین را به شما سپرد.

امام ماوردی در تفسیر این آیت می نویسد: (امرکم بعمارة ما تحتاجون إليه فيها بناء مساكن وغرس أشجار) النکت والعیون - (۲)

الله تعالی شما را امر کرده است به آباد کردن آن چیزهایی که شما به آن ضرورت دارید در زمین از قبیلی آبادی محل سکونت و غرس درختان.

انسان در زمین از برای سه چیز پیدا شده است: عبادت، عمارت و خلافت که مقصد از عمارت و خلافت حفاظت زمین و اصلاح آن است.

و دیگر اینکه حفاظت زمین و خاک در اسلام ضرور است، الله تعالی قباحت آن شخص را بیان کرده که در زمین فساد میکند نسلها و فصلهارا برباد میکند. {وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ} البقرة: ۲۰۵

ترجمه: و هنگامیکه به قدرت و ریاست رسد در زمین تلاش میورزد تا در آن تباه کاری کند، کشت، زراعت و مواشی را نابود سازد و الله فساد و تباهی را دوست نمی دارد.

از این آیت به صراحت معلوم میشود که هر نوع فساد در زمین حرام است، فصلها و زراعت ها که از برای محیط زیست سالم ضروری است از بین بردن آن کار بد است.

همچنان الله تعالی میفرماید: {كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعَثُوا فِي الْأَرْضِ مُمْسِدِينَ} البقرة: ۶۰
ترجمه: گفتیم از روزی الله بخورید و بنوشید و در زمین به فساد و تباه کاری مپردازید.

یکی از وسیله محیط زیست در زمین زراعت کردن و غرس نهال است، که اسلام در این مورد رهنمائی خاصی دارد و این کار را از برای زندگی ضرورت می داند، در یک حدیث شریف در باره غرس نهال تأکید شده است. (إِنْ قَامَتِ السَّاعَةُ وَفِي يَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ، فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَلَّا تَقُومَ حَتَّى يَغْرِسَهَا، فَلْيَغْرِسْهَا). مسند أحمد (۲۰ / ۲۵۱)

ترجمه: اگر قیامت برپا شود و در دست یکی از شما نهال خرما باشد، اگر میتوانست تا وقت فرا رسیدن قیامت آنرا غرس کند باید آنرا غرس نماید.

و بدون ضرورت قطع نهال و درختان را منع قرار داده است، چرا که این کار به زندگی محیط زیست زیان می رساند.

(ولا تحرقن نخلا ، ولا تعقرها ، ولا تقطع شجرة مطعمة) سنن الإمام سعید بن منصور (ص: ۳۲۶)

ترجمه: ابوبکر صدیق رضی الله عنه درغزه موته به یزید ابن ابی سفیان اینطور نصیحت نمود: نسوزانید درختان خرما را (یا اینکه مسوزانید زنبوران عسل را) قطع نکنید سر درخت خرما را و قطع نکنید درختان میوه دار را.

آباد کردن زمین در شریعت اسلام یک عمل مطلوب است. در حدیث شریف آمده است: (مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَلَهُ فِيهَا أَجْرٌ) مسند أحمد (۱۳۵ / ۲۳)

ترجمه: کسیکه زمین خار را آباد کرد (به اذن سلطان) از برای او است در این کار پاداش و ثواب.

همچنان حفاظت راه ها از جمله زندگی محیط زیست است، کوچه ها و سرک ها و جاهای نشست و برخاست مردم از کثافات و ناپاکی ها پاک نگهداشته شود. شریعت به آن مردمی لعنت گفته است که در زیر سایه ها و درختان مردم قضای حاجت میکنند چرا این کار محیط پاک را آلوده میکند. در حدیث شریف آمده است: (اتَّقُوا اللَّاعِنِينَ . قَالُوا : وَمَا اللَّاعِنَانِ ؟ قَالَ : الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ فِي ظِلِّهِمْ) . رواه مسلم .

ترجمه: خود را حفاظت کنید از آن دو کاریکه سبب لعنت میگردد. صحابه کرام گفتند: آن دو کاریکه سبب لعنت میگردد کدام ها اند؟ نبی علیه السلام فرمودند: آن کسیکه ادرار میکند در راه مردم و یا در سایه های مردم .

در یک حدیث شریف آمده است: (اتَّقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاثَ الْبَرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ وَالظَّلَّ) . سنن ابی داود (۱ / ۱۱)

ترجمه: خود را حفاظت کنید از سه جاهای لعنتی (یعنی آن جاهایکه مردم به سبب آن لعنت میگویند) قضای حاجت کردن در آب و در راه رفت و آمد و ادرار کردن در بین راه و در زیر سایه درخت.

در این حدیث شریف تمام آنجاهای ذکر شده که محیط زیست انسان شمرده میشود و در زندگی انسان نقش مهم دارد .

در آب و راه های رفت و آمد، سرکهها، کوچه ها، سایه ها آنجاهای اند که به زندگی انسان وابسته اند به ما مناسب است که آنجاها را پاک نگهداریم که محیط ما شمرده شده است، به مسلمان مناسب نیست که در زیر سایه ها و جاهای مردم یا در راه ها و جاهای آب خوره مردم قضای حاجت کند.

در حدیث شریف دیگر آمده است: (عن سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : طَهَّرُوا أَفْنِيَتَكُمْ فَإِنَّ الْيَهُودَ لَا تَطْهَرُ أَفْنِيَتَهَا) . جامع الأحاديث (۱۴ / ۱۲۹)

ترجمه: از سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه روایت است ، او میگوید که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: خانه های خود را پاک کنید یقیناً یهود خانه های خود را پاک نمی کنند.

از تمام هموطنان تقاضا میگردد که از فساد و آلودگی زمین خود داری کنند و جداً خود داری کنیم از آن کارهاییکه محیط زیست را آلوده میکند.

عنصر مهم دیگر محیط زیست هوا است .

هوا از برای بقای زندگی آنقدر مهم و ضروری است مانند روح در بدن انسان، بلکه بقای روح هم به اکسیجن و هوای پاک وابسته است. بدون از هوا زنده ماندن ممکن نیست. انسانها، حیوانات، پرندگان، حشرات، نباتات از برکت هوا زندگی میکنند.

در باره ضرورت و اهمیت هوا در قرآن کریم آیات زیادی آمده است. الله تعالی میفرماید: ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ﴾ {الحجر: ۲۲}

ترجمه: وبادها را برای بار دار ساختن ابرها میفرستیم پس از آسمان یعنی از ابر آبی را فرود می ریزانیم و شمارا از آن سیراب میکنیم.

و در یک آیه مبارکه دیگر میفرماید: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَّاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ {الروم: (۴۶)}

ترجمه: واز نشانه های قدرت الله این است که باد هارا به عنوان مژده رسان میفرستد و تا شما را از رحمتش بچشاند و تا کشتی ها به فرمان او حرکت کنند و تا شما از فضل و احسان او روزی بخواهید و تا شما سپاسگزار شوید.

هوای پاک یکی از جمله نعمت های بزرگ و رحمت الله تعالی است و هوا را پاک نگهداشتن مسئولیت همه ما است، زیرا که زندگی موجودات زنده به آن بستگی دارد و هوا را ملوث کردن تجاوز نمودن به حق همه موجودات زنده است.

حتی تأکید اسلام بر این است که شما به هوداشنام ندهید، نبی علیه السلام میفرماید: (لا تسبوا الريح . فإنها من روح الله تأتي بالرحمة والعذاب). سنن ابن ماجه (۲/ ۱۲۲۸)

ترجمه: شما هوا را دشنام ندهید، زیرا که هوا رحمت الله تعالی است و می باراند رحمت الله را (باران) و عذاب الله را.

و در یک حدیث شریف دیگر آمده است: (لا تسبوا الريح فإذا رأيتم ما تكرهون فقولوا اللهم إنا نسألك من خير هذه الريح وخير ما فيها وخير ما أمرت به ونعوذ بك من شر هذه الريح وشر ما فيها وشر ما أمرت به). سنن الترمذي (۴/ ۵۲۱)

ترجمه: شما باید هوا را دشنام مدهید، اگر شما اینطور چیزی را می بینید که آنرا بد می پسندید پس اینطور بگوئید: ای الله! ما از تو خیر این هوارا میخواهیم آن خیریکه در این هوا است و ما پناه میخواهیم از شر این هوا و از آن شری که در این هوا است و از شر آنچه که تو به آن امر کرده ای.

وقتیکه دشنام دادن به هوا جواز نداشته باشد هوا را ملوث و زهرآگین کردن به طریق اولی کار حرام است.

هوا که در زندگی محیط زیست عنصر مهم است در شریعت ضرر رساندن بر آن گناه بزرگ است، در حدیث شریف آمده است:

(لا ضرر ولا ضرار). السنن الکبری (۶/ ۱۵۷)

ترجمه: در اسلام ضرر نیست و ضرر رساندن هم جواز ندارد.

آلوده کردن به طرق مختلف صورت میگیرد مانند: استعمال کردن مواد زهری کیمیاوی، سوختاندن ذغال و ذغال سنگ، سوزاندن نفت مستعمل، استفاده از وسایط نقلیه کهنه، استفاده از تیل های بی کیفیت که باعث تولید کاربن میشود، نبودن جاده های معیاری در جریان ترافیک، سوزانیدن پلاستیک در حمام ها و مرکز گرمی ها، عدم نصب تصفیه کن، طوفانهای غبار آلود، سوختاندن جنگلات، استفاده کردن از غازات مضر، تجمع بیشتر مردم در یک شهر که همه اینها هوا را آلوده میکند و از هوای آلوده انسانها، حیوانات، حشرات، و دیگر زنده جانها متضرر میشوند.

آلودگی هوا زیانهای زیادی را با خود دارد که بعضی آنها قرار ذیل است:

۱ - آلودگی هوا از لحاظ طبی عامل بیماری های آتی میگردد: تنفسی، قلبی، عروقی و حملات قلبی، ضعف جنین، عفونت دستگاه تنفسی، خرابی روده ها، سرفه، درد سینه، سوزش چشم و گلو، کم خونی، بلند رفتن فشار خون، سکتته مغزی، مختل شدن سیستم روانی، سرطان وغیره...

۲ - زیاد شدن امراض روحی و روانی.

۳ - زیاد شدن امراض جسمی.

۴ - مشکلات رفت و آمد شهری.

۵ - بارانهای بی وقت زیانهای زیادی در قبال دارد.

۶- مرگ های زود هنگام به خصوص اطفال، محاسن سفیدان، افرادی که امراض قلبی دارند و در اخیر عامل بیماری های گوناگون و در اخیر سبب از بین رفتن اکو سیستم منطوقی میگردد.

از تمام باشندگان و اتباع کشور به طور جدی تقاضا میشود که از آلودگی هوا خود را حفاظت کنند.

۳-آب:

آب یک عنصر مهم دیگر در زندگی محیط زیست است که در قرآن کریم در رابطه به ضرورت و اهمیت آب آیات زیادی آمده است.

آب عنصر مهم زندگی است و زندگی تمام موجودات زنده وابسته به آب است.

قرآن کریم در باره ضرورت و اهمیت آب میفرماید: {وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ} الانبیاء: (۳۰)

امام ماوردی میگوید: (حفظ حیاة كل شيء حي بالماء). النکت والعیون (۳/ ۴۴۴)

ترجمه: حفاظت زندگی هر چیز زنده وابسته به آب است .

در یک روایت آمده است: (كُلُّ شَيْءٍ خُلِقَ مِنْ مَاءٍ). تفسیر ابن ابی حاتم (۹/ ۳۲۰)

ترجمه: هر چیز از آب پیدا شده است.

همه مردم بلکه همه زنده جان ها در آب حق دارند اگر آب ملوث ونجس شود گویا که در حق همه مردم تعرض شده است.

در حدیث شریف آمده است: (المسلمون شركاء في ثلاث في الماء والكلا والنار). سنن أبي داود (۳۰۰ / ۲)

ترجمه: مسلمانها در سه چیز شریک اند: آب، گیاه و آتش.

بنابراین به حفاظت آب در اسلام زیاد تأکید شده است و از ادرار کردن در آب ممانعت شده است. {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى

اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ}. صحیح مسلم (۱ / ۱۶۲)

از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است: هیچ وقت یکی از شما در آب ایستاده ادرار نکند.

ومذهب السلف والخلف أنه لا فرق بين النهي عن البول فيه وبين صب بول فيه ، ولا بين البول والغائط ، وسائر النجاسات

كلها . المفهم لما أشكل من تلخيص كتاب مسلم (۱ / ۴۹۱)

ترجمه: از نظر تمام علماء سلف و خلف در این نهی هیچ فرقی وجود ندارد که ادرار در آن کرده شود و یا ادرار در آن انداخته

شود و در این هم فرق نیست که در آن ادرار کند و یا غائط.

امام قرطبی میگوید: که این نهی محمول به حرمت است (سدا للذریعة) زیرا که این کار سبب ملوث شدن آب میگردد.

ملوث کردن آب کار بد است و آب گنده سبب امراض مختلف میگردد مانند: کولرا، تب شدید، اسهالات، امراض مختلف گرده

وروده ها، زردی سیاه و غیره امراض . از همین جهت در حدیث شریف به آن شخصی لعنت گفته شده است که در موارد آب

غایط میکند.

(اتَّقُوا الْمَلَاعِينَ الثَّلَاثَ الْبِرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ وَالظَّلَّ). سنن أبي داود (۱ / ۱۱)

ترجمه: خود داری کنید از سه جاهای لعنتی (یعنی آن جاهاییکه به سبب آن مردم لعنت میگوید)، غایط کردن در آب و در راه

رفت و آمد و ادرار کردن در وسط راه و در زیر سایه های مردم.

عوامل ملوث شدن آب زیاد است مانند: انداختن مرداری در آب، انداختن پلاستیک در آب و انداختن کثافات در کوچه ها،

وسرک ها، جویچه ها و اطراف آن، ورها کردن آب تشناب ها، کناراب ها در نهر ها و جوی ها، حفر کردن چاه ها در کنار

کناراب ها، نبود کانالیزاسیون های فنی .

دین مقدس اسلام همه این فساد ها را تقبیح میکند و این اعمال را کار های قبیح می شمارد. پس باید تمام هموطنان ما از

این کار های زیانمند غیر شرعی خود داری کنند.

مسئولیت شهروندان در حفاظت محیط زیست :

یقیناً که کاهش آلودگی هوا به سهم گرفتن تمام شهروندان ضرورت دارد، باید هر باشنده شهر در پاکی و نظافت منطقه سهم گرفته و در پاکی کوچه ها، اطراف خانه، راه های عمومی، زیاد توجه کنند و نگذارند که جاهای عمومی و خصوصی معیشت به گندگی ملوث شود، بهترین شعار را: (شهر ما خانه ما) در نظر گرفته کوشش کنند که زندگی شهری را به تمام اعضای خانواده به خصوص اطفال یاد بدهند، با در نظر داشت ضرورت سهیم شدن مردم به کارهای ذیل قابل یاد آوری است:

- ۱ - نه انداختن کثافات در کوچه ها، جوی ها، کنار جاده ها و در جوار همسایه ها.
  - ۲ - حشر کردن مردم کوچه جهت پاک نمودن محیط زیست خود در طول هفته .
  - ۳ - خود داری کردن از سوزاندن اوراق و کثافات.
  - ۴ - ادراک نکردن، نینداختن آب دهن، افزازات بینی در راه های عمومی .
  - ۵ - به همکاری باشندگان منطقه کوچه خود را کانکریت شود تا اینکه از غبار و خاک جلو گیری صورت گیرد.
  - ۶ - موتر خود را همه وقت همه جوانب او را معاینه فنی کند.
  - ۷ - کوشش کند در کارهای غیر ضروری موتر خود را بیرون نکند و از وسایط عمومی استفاده کند.
  - ۸ - در موسم بهار بسیار کوشش کند که در حویلی خود یک نهال را غرس کند تا در پهلوی سر سبزی و طراوت آلودگی هوا کم شود.
  - ۹ - در حمام های عمومی نل های معیاری و هواکش ها نصب شود.
  - ۱۰ - به اطفال خود پیاموزیم که در جاهای مزدحم کثافات نه اندازند به امید آن روزیکه محیط سالم و پاک داشته باشیم!
- و من الله التوفیق.